

EDEBİYATTA YANKILANAN BİR SEDA: GÖÇ

Şenay KIRGIZ KARAK*

Özet

Göç etmek, alışılan yaşam şekillerinden uzaklaşıp başka diyarlarda hayat kurmak, insanoğlunun yaratılışından günümüze kadar kendini göstermektedir. İster maddi nedenlerden dolayı ya da daha iyi bir hayat kurmak amaçlı olsun, göçün tek bir ortak sonucu vardır; o da kişi kendini artık ne terk ettiği yere ne de her şeyi ardında bırakıp gittiği yere ait hissedeceği gerçeğidir. Bu ikilem arasında kalan insan, giderek hem yeni bir yaşama başlama heyecanını içinde yaşayacak hem de bırakıp gittikleri adına pişmanlık duyacaktır. Zamanla göç ettiği yere uyum sağlayacak olsa da derinlerde bir yerde o kırsal ruhu hep taşıyacaktır. Çalışmada, göçü işleme bakımından farklı bakış açılarına sahip olan ve farklı toplumları nitelendiren iki yazar, Emine Sevgi Özdamar'ın ve Latife Tekin'in eserleri ele alınmış ve eserler göç açısından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Yeni Yaşam, Emine Sevgi Özdamar, Latife Tekin.

AN ECHOING VOICE IN LITERATURE: MIGRATION

Abstract

Migration to make life away to other lands from familiar forms of life shows itself, the creation of man to the present day. Whether purpose of build a better life or financial reasons, as a result of migration has one thing in common, it is also where people had left himself no longer, nor feel the reality of it will go to leave everything behind. The people who between this dilemma, both the excitement of going to start a new life and on behalf of regrets for went left. Over time he accommodate to the migrationground, though, deep down, he always carry the spirit of the countryside. In this study, described two writes, who the migration in terms of different communities and different perspectives, are discussed Works of Emine Sevgi Özdamar and Latife Tekin and analyzed in terms of migration artifacts.

Keywords: Migration, new life, Emine Sevgi Özdamar, Latife Tekin.

Giriş

Göç için yapılan her başlangıç, önceleri hep masum duygularla başlar. Nitekim göç etmeyi kafasında tasarlayan kişi, bulunduğu yerde belirli sebeplerden karşılayamadığı ihtiyaçlarını başka yerlerde giderebilme umudu taşır sadece. Göç, “yapılmak istenen, asıl yerinden, ulaşılmak istenen yere harekettir” (Karpat, 2003, s. 3). Asıl yer, memlektettir. İnsanın doğduğu, büyüdüğü, anılarıyla bezediği yerdir. Ama ulaşılması gereken bir hedef vardır. Ana,

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı A.B.D., senay_kirgiz@hotmail.com

baba, akrabalar geride bırakılır. Kişi yalnızca kendisine değil, aynı zamanda ailesine de daha iyi bir hayat standardı sağlama arzusunda ve bu nedenle *ekonomileri güçlü olan, vatandaşlarına sosyal haklar tanıyan ve iş gücüne ihtiyaç duyan ülkelere göç etme* (Balcıoğlu, 2011, s. 89) eğilimi içerisine girer. Sanayileşme süreci ve ekonomik gelişmeler çerçevesinde kent sayısının artması ve bu artışı izleyen gelişen kent profili sonucunda toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel altyapısı da gelişir. Artarak gelişen bu süreç ‘kentleşme’ adını alır. Ruşen Keleş’in de belirttiği gibi kentleşme; toplum yapısında artan oranda bir örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma vardır. Bu süreç, kente konuşlanan bireylerin davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişiklikler yaratır (Keleş, 1975, s. 19). Kentleşme süreci toplumların kaynaşp genişlemesini sağlarken, diğer yandan bir “tüketim kültürü” oluşturur. Tüketim kültürü, refah düzeyi yükselen kent yaşamında, üst bir sınıfın ortaya çıkmasıyla başlar. Artık küreselleşen bir dünyada insanların beklentileri de üst seviyeye taşınır. Televizyonda yayınlanan reklamlar, lüks hayatları konu edinen diziler, ünlülerin pahalı zevklerini gösteren magazin haberleri, toplumda yer alan her sınıftan kişiyi lükse sahip olma arzusuna iter. Böylece, maddi imkânlarını aşsa bile her şeyin en pahalısına sahip olma arzusu taşıyan tüketime dayalı bir kültür oluşur. Tüketim kültürüyle üst-alt sınıf ayrımının çıtası daha da belirgin olur. Kongar’ın da ifade ettiği üzere; “üst sınıfların kullandığı mal ve hizmetlerin (dayanıklı tüketim malları, tatile gitme vb.) alt sınıflar tarafından da elde edilebilmesi, alt sınıflardaki sınıf atlama özlemine cevap vermek açısından çok işlevsel bir yer sahibi olmuştur. Üst sınıfların sahip oldukları mal ve hizmetlere ulaşabilen alt sınıflar sınıf atladıkları izlenimini elde ettiklerinden, özellikle marka bağımlılığı oldukça etkin bir nitelik kazanır” (Kongar, 1992, s. 19). Asgari ücretle geçinen herhangi bir bireyin elinde en pahalı telefonu görmek, markanın her şey demek olduğu günümüz tüketim toplumunda olağan bir hâl alır. Lüks olana karşı duyulan karşı konulamaz açlık, kent içerisinde suç örgütlenmelerinin ortaya çıkmasını kolaylaştırır.

Sanayileşme sonrası birçok kent toplumsal sıkıntıları ve gelişmenin beraberinde getirdiği acı reçeteleri yaşamaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanır: nüfusun yoksullaşmasına yol açan kent merkezlerindeki çözümler; yok olan tarihi doku; aşırı trafik yükü; ses, hava ve toprak kirliliği; kalitesizlik; satın alınabilir kaliteli konut sıkıntısı; sosyal sorunlar ve sağlık problemleri; kuşak çatışmaları; etnik gruplar arası hoşgörüsüzlük; özellikle gençler arasında yüksek işsizlik; yabancı çevreler ve özellikle uyuşturucu kullanımına bağlı güvensiz, suç ve şiddet içeren ilişkilerdir (Topçuoğlu, 2007, s. 21).

Yaşam düzeyleri daha üst seviyede olan eski kentliler yanında zor yaşam şartlarına itilen yeni kentliler, suça yönelmekten çekinmezler. Ortak kaygıları taşıyan gruplar hâlinde suç örgütleri oluştururlar. Suça karşı eğilim, daha çok göç etme arzusunu taşıyan her bireyde olduğu gibi daha iyi bir yaşama sahip olma umudunu yalnızca kendinin beslediğini düşünmesinden ve imkânları daha iyi olan şehirlerin tüm kaynaklarını yalnızca kendine sunacağı fikrine kapılmasından kaynaklanır.

Göçü yaşayan her birey için bir bilinmezlik hissi vardır. Çünkü her şeyden önce bilinmez bir yere gidiş vardır. Gidilecek yerde ne olacak merakı vardır. Meydana gelecek problemlerle nasıl başa çıkılacağına dair kurgular vardır. “Tüm bu merakın ve kurgunun altında bilinmezlik endişesi vardır; etnik, dini, politik, cinsel vb. olarak kendine benzemeyenler ile nasıl karşılıklı ilişki sağlayacağına dair bilinmezlik” (Uluç-Soydan, 2009, s. 181). Tüm bu bilinmezliklere rağmen Anadolu insanı, ekmeğini bulduğu yeri, bir biçimde vatani olarak kabul edip, acı çekmektedir; buna ek olarak dünyanın en acımasız duygularından biri olan göçmenliği iliklerine değin duyumsamakla beraber, “onun yarattığı travmayı hayatına ortak eder; ama yine de oraya yerleşir” (Turan, 1998, s. 42). Bu durum, halk deyimiyle bile bile ladestir. Göçmeni bekleyen olumsuzluk elbette yalnızca bilinmezlik değildir. Tüm umutlarla gittiği yerde, ona tüm içtenlikleriyle hoş geldin diyebilecek kişiler çoğunlukta olmayacaktır.

Maddi hiçbir güçleri olmayan yoksul ülkelerin insanları, bavullarına yüzyıllardır sahip oldukları kültürel değerlerini doldurarak zengin ve modern dünyanın yolunu tutarlar. Çocuklarına daha rahat bir hayat, daha iyi bir gelecek için geldikleri bu yerde hiç de güler yüzle karşılanmazlar. Gelenler “öteki” dünyanın insanlarıdır. Kendi dünyalarında olmamaları gerekirken; gemilere, trenlere, uçaklara dolup gelmişlerdi. Kapılar göçmenlerin yüzlerine bir bir kapatılır. En ağır, kazancı en düşük işlerde çalışmak zorunda kalan göçmenler bütün engellere rağmen hayata tutunup evlerine geri dönmezler. Çığ gibi büyüyen göçmenler, zamanla modern dünyanın en büyük sorunu haline gelirler (Cengiz, 2010, s. 191-192).

Fakir yaşama tekrar dönmeme için yapılan bu güçlü direnişle birlikte göçmen bir yandan ayakta kalmaya çalışırken, diğer taraftan geride bıraktıklarını yitirmenin dayanılmaz zayıflığını iliklerine kadar hisseder. Çünkü göç, neresinden bakılırsa bakılınsın “yitirmektir”. “İnsan; evini, sokağını, anılarını, yakın çevresini, tanıdığı doğayı, bildiği mevsimleri, tatları, kokuları hatta adının alıştığı söylenişini bile yitirir. Hangi zorunluluk ya da hangi kazanımlar

uğruna olursa olsun, etkisi ne kadar uzun ya da kısa sürerse sürsün, yitirilen bir hayattır ve geriye kalan her şey gurbettir” (Demiral, 1998, s. 113).

Gurbette yaşayan birey için alışkın olduğu yaşam şeklinden yeni bir yaşam boyutuna geçiş son derece sancılı bir süreçtir. Başka bir yere göç eden bir kişi, aynı zamanda hem göç ettiği yerdeki kültüre alışmak zorunda kalır hem de alıştığı kültür formlarından vazgeçemez. Böylece ortaya Arabesk bir kültür çıkar. Alışkın olduğu hiyerarşik yapıdan eşitlikçi, kuralcı kent yaşamına geçişte bocalayan birey; kendine salt çıkarlarından oluşan yeni bir kültür oluşturur. Kırsaldan göçen bireyin, kendi arabesk kültürünü kentsel kültür içerisine öylesine yerleştirmesi anlamındadır. Böylece toplum içerisinde batılı kültüre monte edilmiş gelenekselci bir yama oluşur. Arabeskçi kesimin yamanın kentli kültür içerisinde eğreti durup durmamasının bir anlamı yoktur. Arabesk kültürün amacı, çağdaşçı bir toplum içerisinde gelenekleriyle tutunma çabasıdır. Nitekim bu iki kültürlü yaşam arasında sıkışıp kalan göçmen için asıl önemli konu, gidilen yerde farklı olmanın ve öyle muamele görmenin çaresizliğidir.

Göç öncesi bir bilinmezlik yoktur; ancak farklı olmaktan dolayı hissedilen bir korku vardır. Bu korkunun bilinmezliğine doğru giderek / göç ederek ortadan kaldırılacağı düşünülür; ancak bu seferde gidilen yerdekiler için farklı olduğu gerçeğiyle karşı karşıya kalır. Belki göç öncesi farklılık değil; ama göç edilen yerde hissettirilen farklı bir formda farklılık. Örneğin; geliş sebebi etnik kimlik farklı ve bundan dolayı karşılaşılan zorluklar ise, göç edilen yerde bu rahatsızlık oluşturmasa da onlardan olmama başlı başına bir problem olarak göç eden kişinin karşısındadır. Özetle farklı olmaktan kaynaklanan göçün temel sebebi; farklı yaşam tarzı ve dil oyunudur (Uluç-Soydan, 2009, s. 182).

Bu farklılıkla beraber göçmen, göç ettiği yerin formlarına uymak konusunda bir baskısıyla karşılaşır. O, artık mevcut olan düzene ayak uydurmak zorundadır. Alışkanlıkların kolay kolay göz ardı edilemeyeceği düşünülecek olursa, bu yeni kültüre alışmak birey açısından oldukça zor olacaktır. “Göçmen, kimliğini muhafaza etmek adına direngenlik gösterirken, içinde yaşadığı toplum da ona kendi kimliğini ve kurallarını dayatmaktadır. Son derece çatışmalı olan bu durum, günümüz dünyasının en önemli sorunlarından biridir” (Cengiz, 2010, s. 187). Bir başka deyişle, “kırdan kente göç eden kişi kendi durumunu göç ettikleri yerin koşullarıyla değerlendirmektedir. Kente yeni göç edenler, kent koşullarına uyabilmek için bir yandan kente özgü davranış kalıplarını içselleştirmeye diğer yandan da edinilmiş kültürel değerleri korumaya çalışırken yeni davranış kalıpları oluştururlar” (Demiral, 1998, s. 64). Bu

denli karmaşık bir davranış kalıbı oluşturmak göçmen açısından zorlu bir durumdur. Kendini hiçbir yere ait hissedemeyen göçmen, ““buralı” değil de “oralı” olmak ve dolayısıyla hem “içeride” hem de “dışarıda” olmak hissini yaşamaktadır” (Chambers, 1995, s. 16). Göçmenin içinde yaşadığı karamsarlık duygusu aslında, yeni yaşamında gördüğü farklı olma problemi karşısında bırakıp gittiklerine karşı pişmanlık duygusunda yatmaktadır. Bu pişmanlık duygusu aslında tek taraflı değildir. Her şeyi ardında bırakıp giden mi daha çok üzülür yoksa gidenin bıraktıklarını tüm benliğiyle sahiplenmeye çalışan kalan mı? Hangi tarafın gitmenin acısını daha fazla yaşadığı bilinmez; ama bilinen tek şey vardır: o da “gitmek” eyleminin içinde barındırdığı yok oluşturmaktır.

Göç, göçmen açısından sıkıntılar yaratmakla beraber, göç edilen yerler için bazen olumlu durumlar da yaratabilmektedir. “Göçün olumsuzluklarını belirten düşünceler olmakla birlikte, toplumlar ve bireyler için karşılıklı bir iletişim ve etkileşim ortamı kurabildiği ile ilgili düşünceler de mevcuttur” (Karaca, 1998, s. 35). Karşılıklı iletişim ve etkileşim canlılığını koruduğu sürece, göç alan bölgeler kültürel açıdan sürekli bir hareket hâlini almaktadır. Göç; bireye, gidilen yerde çok kültürlü bir ortamda yaşama şansı tanır.

Latife Tekin’in *Berci Kristin Çöp Masalları* ve Emine Sevgi Özdamar’ın *Hayat Bir Kervansaray* Adlı Eserlerinde Göç Olgusu*

Toplumları etkileri altına alan her olayın ya da “toplumların geçirdikleri sosyal, kültürel ve ekonomik değişikliklerin insanda meydana getirdiği davranış farklılıklarını gelecek nesillere en iyi roman, hikâye ve piyes gibi olaya bağlı edebiyat türleri aksettirmesi” (Yalçın, 1984, s. 31) gibi göç olgusu da, zamanla edebiyata kanalize olmuştur. Açıklamaya paralel olarak, “ucuza maliyeti olan, bedelsiz ya da düşük maliyetli arsalar üzerine konuşlanan, karşılıksız ve ucuz bir emeği temsil eden ve en önemlisi ucuz yapı malzemesinden oluşan” (Kıray, 2003, s. 92-93) gecekondulaşma sorununun “kent yaşamını konu edinen yazarlarca da işlenmesi ve gecekonduya ve gecekonduğa genelde olumlu bakış olması” (Şenyapılı, 1983, s. 76) tesadüf olmaz. Gecekondulaşma yalnızca kentsel yapı içerisinde önemli bir yer teşkil eder. Gecekondu kültürünü işleyen yazarlarda mekân seçimindeki genel yapı İstanbul üzerine kurulmuştur. Orhan Okay’ın belirttiği gibi;

*İçerik açısından tamamen farklı olsa da “Latife Tekin’in *Berci Kristin Çöp Masalları* ve Emine Sevgi Özdamar’ın *Hayat Bir Kervansaray* Adlı Eserlerinde Göç Olgusu” başlığı ve eserlerin seçimi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 2008 yılı tarihli Yayınlanmamış Yüksek Lisans Semineri’nden tarafımda esinlenmiştir. Ayrıntılı Bilgi İçin bk. Kırgız, Ş. (2008). Latife Tekin’in *Berci Kristin Çöp Masalları* ve Emine Sevgi Özdamar’ın *Hayat Bir Kervansaray* Adlı Eserlerinde Göç Olgusu. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum.

Anadolu’da doğmuş ve orada yetişmiş edebiyatçıların çoğunun zamanla İstanbul’a yerleşmesi, matbaacılığın ve ona bağlı olarak dergi, gazete ve kitap yayıncılığının İstanbul’da toplanması, edebiyat topluluk ve çevrelerinin bu şehirde teşekkülü gibi sebeplerden edebî eserlere konu ve olayların geçtiği mekân olarak bazen bir dekor, bazen edebi eserlerin bütününe hâkim bir tema hâlinde İstanbul’un yer alması tabiidir (Okay, 2011, s. 137).

Bundan hareketle göç olgusunu, Türk Edebiyatına taşıyan yazarlardan biri olan Latife Tekin, *Berci Kristin Çöp Masalları* adını verdiği romanında, kentleşme sorununu işleyen birçok eserde olduğu gibi mekân olarak İstanbul’u seçmiştir. Bu romanla Tekin, göç olgusunu masalsı bir dille işlemeyi uygun görmüştür. *Berci Kristin Çöp Masalları*’nda, çöpten oluşan bir tepenin üzerine inşa edilmiş gecekondular arasında yaşanan olaylardan bahsedilmektedir. Gecekonduların sakinleri, Anadolu’nun bilinmeyen köylerinden İstanbul’a gelmiş umut yolcularıdır. İstanbul’da varoş diye adlandırılan semtlerde yoksul yaşam biçimini paylaşırlar. Evleri, derme çatmadır ve elektrikleri bir yana içecek suları dahi yoktur.

Eserinde, okuru çöp tepesinde yaşanan sefaletle sarsan Tekin, gecekondularını da kondularını yıkmak için gönderdiği belediye görevlileriyle sarsar. Tam “otuz yedi gün” (s.15) süren yıkım sürecinde köyde biriktirip getirdikleri paralarını, umutlarını ve dahası gururlarını yitirip, her seferinde yeniden küllerinden doğarlar. Bu azimli direniş karşısında çaresiz kalan devlet, iki görevlisi ile kondularının direnişini ödüllendirir ve oraya “Çiçektepe” levhasını asarak olayı resmîleştirir. Artık belediyece resmîleşen “Çiçektepe”nin cazibesine kapılan diğer köylüler, valizlerine ne varsa doldurup oraya akın ederler ve giderek yüz konduyu bulan bir mahalle yaratma sürecine girerler.

Çiçektepe adı verildikten sonra adının güzelliğine kanan, yıkımın durduğunu duyan yüzlerce insan bu tepeye geldi. İnsan akımını durdurabilmek için çöp yoluna derin çukurlar kazıldı. Kocaman kamyonlarla taşınıp kum çakıl yığıldı. Tepeye akan insanlar küreklere yapışıp kumu, çakıllı çukurlara doldurdular. Yolu aşıp tepeye çıktılar. Bir gecede Çiçektepe’ye fener ışığında yüz konu daha kuruldu. Sabah konduların çevresindeki boş yerler paylaşıldı. Paylaşılan yerler ufak ufak taşlarla, tellerle çevrildi. Çevrilen yerlerin sahipleri birer ikişer köylerinden eşyalarını yükleyip geldiler. Kondularını kurup içine girdiler. Çiçektepe’de çiçekler açılmadan kimi sırt sırta küs gibi duran kimi yüz yüze bakan kondulardan üç ayrı mahalle oluştu. Üçünün adını da çocuklar buldu. Birini adı Fabrikadibi, birinin adı Çöpaltı, birinin adı da Dereağzı oldu (s. 17).

Kendi içlerinde üç mahalleye ayrılan bu gecekondu silsilesi içerisinde dikkate değer olan en önemli husus; köylerinden kalkıp, İstanbul'a gelen bu insanların şehre karışmadıklarıdır. Kendi kurdukları dünyada kendilerinden olana kucak açıp, kentli olana sırt çevirmek, gecekondu yaşamında sıklıkla görülen bir olaydır. Gecekondu yaşamında akrabalık ve hemşerilik önemli yer tutar. Yeni bir yerde kendileri gibi olanlarla bir cemaat dayanışması sağlamak, kente uyum sürecinde esas yere sahiptir. Akrabalar ya da hemşeriler arasındaki cemaat dayanışması yalnızlıktan kurtulup bir birlik, grup oluşturmaya yardımcıdır. Ayrıca "geleneksel karşılıklı destek ve yardımlaşma sistemi kente yeni göç edenlere sığınmak ve istihdam sağlamak gibi bir işlev yerine getirir" (Karpat, 2003, s. 147). Yeni gelinen yerde ilk olarak karşılaşılan sığınma problemi, aynı kökenden gelen ve hemşerilerce oluşturulan yardımlaşma dernekleri ya da cemaat toplulukları tarafından çözülebilmektedir. Birlik duygusunu tadan birey, kentleşme sürecini daha az sancılı geçirmektedir.

Berci Kristin Çöp Masalları adlı eserde buna benzer bir konu içerir. Hemşericilik ve komşuculuğun had safhada olduğu mekânda, kendi içlerine kapanan "Çiçektepe" halkı; batıl inançları, dedikoduları, hatta kendilerinin yaptığı mahalle camileri ile kendilerine köylerinin bir modelini yaratırlar. "Yaratılan mekânın şehrin dışında ve gözlerden irak olması, merkez tarafından kültürün merkezi İstanbul'dan dışlanmışlığı da akla getirmektedir. Bu anlamda şehirden dışlanan mekân ve bu mekânı paylasan insanlar, şehrin kültürel bağlamından farklı ve tamamen şehre getirdikleri kendi yasama biçimleriyle oluşmuş ve değişime karşı direnen korunaklı bir yapı oluşturmuştur" (Çonoğlu, 2008, s. 154-157). Zamanla gecekonduların çevresine fabrikaların kurulmasıyla kendilerine ait olan mabetlerinin zarar görmesinden korkan "Çiçektepe" halkı, önceleri buna şiddetle karşı çıksa da fabrikadan gelen mavi su ile yine saf çıkarıcı yanlarını devreye sokarlar.

Fabrika sahibi konducuların duasını aldıktan sonra fabrikanın serum ve ilaç şişelerinin yıkandığı mavimsi sıcak suyu oluk oluk mahallenin üstüne saldı. O gün Çiçektepe bayram yerine, düğün evine döndü. Sıcak suyun önü çevrildi. Aktığı deliğin çevresi çimentoyla sıvandı. Oraya bir çeşme kuruldu (s.19-20).

Fabrikanın kendilerine sunduğu ölüm suyunda yıkanan, temizlik yapan Çiçektepe halkı; Anadolu'nun saf ve cehaletle örülü yönünü yansıtır. Belki bu durum, parasızlığın getirdiği çaresizliktendir. Gecekonduya yerleştiklerinden beri bir türlü bir işte dikiş tutturamayan Çiçektepe erkekleri, şehrin okumuş entel kesimine inat, şehrin belkemiğini oluşturan yüzlerce

vasıfsız insanı temsil etmektedir. Üstelik şehrin formlarına uymak bir yana kendi içlerine kapanma durumu şöyle açıklanabilir:

Şehirde devam ettirdikleri yasama biçimi bir kabuk gibi, şehrin bu biçimleri değiştirmesini de imkânsız kılmaktadır. Her ne kadar gecekondu etrafında değişim ve gelişim süreci devam etse de bu değişim ve gelişim kendi içerisinde ve dışarıyı reddeden bir yapı arz eder. Böylesine bir yapı içerisinde, öteki olarak değerlendirilen şehirle ilişki kurmayı reddeden yeni yapılanmanın sakinleri; inanışlarıyla, gelenek ve görenekleriyle, yerel özellikleriyle bu mekânın içerisinde ötekinden ayrı kolektif bir kimlik geliştirirler ve aynı zamanda şehir için de kendileri öteki olur (Çonoğlu, 2008, s. 154-155).

Eserin büyük şehrin kendisi gibi büyük işsizliğine atıfta bulunmasının yanında, okura Anadolu'dan göç edenin, büyük şehirdeki yalnızlığını da sunmaktadır:

Hemen yanı basındaki şehirle kolektiflik anlamında bağ kurmayı reddeden bu yeni mekân, bulunduğu yerin şartlarıyla mücadele edebilmek için kendine has bir kültür de meydana getirir. Minaresi tenekeden bir cami yapılması, gündelik ihtiyaçlara göre şekillenen ve dönüştürülen geleneksel kültür, caminin arkasındaki Fabrikadibi'nde bulunan yazılı bir tasın aynı gün Su Baba yatırı olarak adlandırılması ve yatırın etrafında çeşitli inanışların şekillenmesi, adları unutulmuş insanların çeşitli işaretlerle tanımlanması veya çağırılması, yaşanan mekânı dillendirecek yeni türkülerin yakılması, yeni adet ve geleneklerin yerleşmeye başlaması vb. Gecekonduların kurulmasıyla meydana gelen ve bu yerleşim tarzına bağlı olarak gelişmeye başlayan kültürel birikim, ötekinin meydana getirmiş olduğu değerlerle hiçbir bağlantısı olmayan, sadece kendine has ama aynı zamanda gecekonducuların buraya gelmeden önce içerisinde şekillendikleri kültürle de ilişkilendiremeyeceğimiz bir yapı özelliği gösterir (Çonoğlu, 2008, s. 155)

Bunun yanında Çiçektepe halkı, erkeklerinin fabrikalarda iş bulmasıyla yeni kavramlarda öğrenirler. Grev, sendika, partileşme, siyaset kavramları her ne kadar ne olduklarını tam olarak bilmeseler de artık hayatlarına dâhil olmuştur. Fabrikalarda iş bulanlar kendilerini şanslı sayarken, iş bulamayanlar için elbet çare bulunur; Kaçak Fabrikalar.

Şiirli Hoca kalemini avuçlarında sıkarken çöp ayıklayan kızların ve kadınların bir kısmı erkeklerle birlikte sahte fabrikalara işçi oldu. Birkaç gün içinde kurulan fabrikalarda, sabahdan akşama sahte deterjan, renk renk meyve tozları, meyve suları, ağız dağlayan

çikolatalar, beyazlatmayan çamaşır suları, köpürmeyen sabunlar yapıldı. Kızlar; suları şişelere, tozları kâğıtlara doldurdu. Erkekler plastik preslerin başında elleri yana yana çalıştı. Çiçektepe'den sahte meyve tozları, ağız dağlayan çikolatalar öteki kondu mahallerine yayıldı. Tüm kondularda suya karışınca kesilen deterjanlarla çamaşır yıkandı. Tüm kondularda mavi, kara meyve tozları için çocuklar ağladı (s. 82).

Misafirlere ikram etmek için saklanan renkli meyve sularıyla, Muhtarın kendi kondusuna yapmasıyla başlayan ahşap kapı modasıyla, mahalleyi ikiye ayıran futbol takımıyla, Romanikasıyla ve nihayet kadınları kıskançlıktan kudurtan mahallenin fahişesiyle Çiçektepe, Anadolu'nun köylerinden kopup büyük şehirlere gelen aç, çaresiz, işsiz; fakat aynı zamanda tutkulu, umutlu ve inançlı insanların ta kendisidir. Hatta Latife Tekin'in Çiçektepesi, göçün kendisidir.

Göçü, kalabalık bir mahallenin panoramasıyla anlatan Latife Tekin'in aksine; ikinci kitapta Alman Edebiyatı'na Türk motifleri yerleştiren ve yurtdışında yaşayan Türklerin "iki kültür arasında yaşadığı muammalarla" (Merk, 2011, s. 4) oluşturduğu Göçmen Yazın'ından bir örnek vardır. Kültürler arası ya da çok kültürlü edebiyat olarak da adlandırılan Göçmen Yazın, Almanya'da ikinci ama daha çok üçüncü kuşak göçmenlerin oluşturduğu bir edebiyata karşılık gelir (Bilopavlovic, 2008, s. 40). Tamamen yabancı olan bir kültüre doğru yapılan göçü ve göç edilen yerde öteki olmanın yaşattığı sıkıntıları anlatan Göçmen Yazın'ın "ilk temsilcilerinden" (Hoff, 2008, s. 25) olan Emine Sevgi Özdamar, *Hayat Bir Kervansaray* adlı eserinde, Anadolu'dan göç eden bir ailenin yaşamını sunar okuyucuya. Eser, bir tren yolculuğuyla başlar. Anlatıcı aynı zamanda ailenin bir üyesidir ve bu yolculukta annesi ona hamiledir. Kocası askerde olan kadın doğum yapmak için baba evine gitmektedir. Anlatıcı, okura baba evinin Anadolu'da bir yerde olduğunu ima etmektedir.

"Bu cümlelerden sonra kadınlar gittiler. Düz dama çıktılar ve pamuklu bezlerin üzerine kuruması için tahıl serdiler. Beş kadının hepsi de dedemin karılarıyla, yalnızca annemin annesi aralarında yoktu, çünkü genç yaşta ölmek zorunda kalmıştı" (s. 7).

Eserin devamında anlatıcı, doğumunu ve devamlı ağlamasını anlatır okura. İşte tam o anda devreye Anadolu'da hüküm süren batıl inanışlar girer. Anlatıcının sürekli ağlamasından yılan annesine, üvey anneleri yardım eli uzatırlar.

Ben ve annem ağlıyorduk, beş kadın gülüyordu ve ben öyle yüksek sesle bağırdım, öyle öyle yüksek sesle bağırdım ki; dağlar yer değiştirdiler ve bütün tırnaklarım parmağımdan söküldü ve kadınlar koro halinde, "Fatma, çocuğun şifasız bir hastalığın

pençesinde. Ağlama, onu mezarlığa götür, yeni kazılmış bir mezara yatır ve bekle. Eğer ağlarsa yaşar, ağlamazsa ölür. Ağlama! Allah verir, Allah alır. Eğer ölürse hemen cennete gider. Çok zayıf olduğu ve henüz günahı olmadığı için daha kolay uçar, ağlama!” dediler (s. 7).

Mezarlık serüveninden kurtulan anlatıcı büyür ve kendini Anadolu’dan İstanbul’a uzanan bir göç hikâyesinin içinde bulur.

Anadolu’da Ayşe adında gök gözlü bir kadın tarafından ölümden çalınıp kendimi İstanbul’da deniz kenarında, bir fotoğrafçının önünde, babamla, annemle, bu gök gözlü kadının kucağında oturan benden iki yaş büyük erkek kardeşimle, Kapadokyalı ninemle otururken buldum; elimde küçük bir çantayla poz veriyordum; tırnaklarımda yerindeydi (s. 9).

Artık kendilerine İstanbul’da yeni bir yaşam kurmayı amaç edinen ailenin, nine dışında diğer tüm bireyleri bu yeni yaşamdan memnundur. Nine, kendini Anadolu’daki yaşamından soyutlamamaktadır ve köyünün özlemi içindedir; fakat aynı zamanda hayatta ona kalan tek varlığı oğlundan da vazgeçememektedir. Nine, oğlunun halen bir Anadolulu erkeği olduğuna inanmaktadır. Yalnız oğlu artık eskisi gibi değildir, o İstanbullu olmuştur.

Babam odada bir oraya bir buraya gidiyor; başında bir şapka, gözünde güneş gözlüğü, elinde tuttuğu aynaya bakıyordu. Ayna, odanın duvarlarında babamı ve kendi kendisini yansıtıyordu. Annemin gramofona koyduğu plaktan odaya çok komik, yabancı bir ses yayılıyordu. Annem elini plağın üzerine tuttu, ellerini bu sesin üstünde ısıtır gibiydi. Sonra bir bardak su aldı ve yarım bardak suyu babamın yakasına döktü. Babam annemi makarna buklelerinden yakaladı, dudağından öptü, ben odaya girdim, babam kırmızıya boyanmış dudağıyla bana döndü ve “Ne gülüyorsun benim güzel kızım; benim, ben babamım,” dedi. Ceketinin cebinden bir fotoğraf çıkardı, imzaladı ve bana verdi. Babam bana adının Erol Filayn olduğunu söyledi, sonra cama gitti ve “Şevrole gelmiş” dedi (s. 18).

Annenin modern şehir kadınına, babanın ise Erol Filayn’a dönüşmesiyle daha şehirli bir yaşam şeklini alan aile için hiçbir şey eskisi gibi değildir. Babasının tam olarak ne iş yaptığıyla ilgili bilgisi olmayan anlatıcı, okura annesinin moda evinden giyindiğine, babasının lüks yaşamına, anne ve babasının kendisini ve kardeşlerini ninesinde bırakarak Amerikan filmini izlemek için sinemaya gittiğine dair bilgiler vermektedir. Aile, İstanbul’a göç etikten sonra

şehre adapte olmuş izlenimi vermektedir. Ama gerçek olan şey, İstanbul'un onlara nerden geldiğini yüzlerine tokat gibi vurmasıdır.

Okula gittim. Bayan öğretmen herkesin adını ve doğum yerini sordu. “Anadolu’da Malatya’da doğdum,” dedim ben. Öğretmen, “O zaman Kürtsün, kıçında kuyruğun vardır senin,” dedi. Sonra güldü, ötekiler de güldüler ve bana isim taktılar: “Kuyruklu Kürt.” O andan itibaren en arkada oturdum ve ders sırasında yanımdaki kıza, ninemin bana bir gece anlattığı masalı anlattım (s. 24).

Okula hevesle başlayan anlatıcı için orası artık mecburiyetten gidilen bir hâle gelmiştir. Öğretmenin ve arkadaşlarının takındığı bu acımasız tavır, şehrin yeni olanı ötekileştirmesini ima eder. Aile, bir yandan şiddetli bir arzuya şehirli yaşama dâhil olmak isterken, diğer yandan şehrin onlara oraya ait olmadığını hatırlatmasına şahit olmaktadır. İstanbul’a ziyaretlerine gelen annesinin babasıyla köye giden anlatıcı, ait olduğu yerdedir.

Şehir bir başka gezegendir. Güneşe İstanbul’dan daha yakındır. Birkaç gün içinde kara bir kız oldum, bütün öbür kararmış insanlarla birlikte beyaz güneşin altında gidip geliyordum. Sonraları fotoğraf negatifleri gördüğümde, bu bana o zamanı hatırlattı. Beyaz güneşi ve kara insanları. Demek ki İstanbul’daki öğretmen, kıçında kuyruğum olup olmadığını bu şehirde doğduğum için sormuştu. İstanbul’daki insanlar, duvarlara seve seve asılan basılmış fotoğraflardı, Anadolu’daki insanlar ise tozun toprağın içinde bırakıp unutulmuş negatifler... (s. 32)

Tam anlamıyla şehirliymiş gibi davranışlar sergileyip, zamanla öz benliklerini unutan ailesine inat, dedesinin yanında anlatıcı; dua etmeyi, büyüğe saygıyı, günahı, Anadolulu olmayı, aile kavramını, samimiyeti öğrenir. Bu seyahat anlatıcı için köklerinin yaşadığı yerleri tanımak için hayati bir fırsattır. Seyahatten döndükten sonra ağır bir hastalığa yakalanan anlatıcı yaşama tutunmaya çalışırken, babası İstanbul’da bilinmeyen mesleğiyle büyük paralar kazanmaya başlamıştır. Onlar, daha önce yaşadıkları küçük mahalleden taşınıp, bir villada yaşamaya başlarlar.

“Dindar sokağımızdan taşınmıştık. Kadınlar oradaki ahşap evin ruhların elinde olduğunu, bu ev ruhlarının benim iyileşmeme izin vermeyeceklerini ve babamın şansına ayak koyduklarını düşünüyorlardı. Benim yüzümden yarısı bitmiş villaya taşınmıştık” (s. 69).

Hastalığın pençesinde kıvranıp duran anlatıcı için hayat artık çekilmez hale gelmiştir. Üstelik ailenin başında olan tek dert bu değildir. Baba, çok borçlanmıştır ve yeni bir başlangıç gerekiyordur ve bu başlangıcın çaresi bellidir; göç.

“Bursa’da bir sokakta, taş bir evin üçüncü katında uyandım. Ninemle annem, bir pencerenin önünde, yabancı bir ağacın üstüne konmuş, sağa mı sola mı uçmaları gerektiğini bilmeyen iki kuş gibi duruyorlardı” (s. 77).

Bursa, aile için gurbettir ve aynı zamanda alışılması gereken bir yerdir. Anne ve nine zamanla mahalledeki diğer kadınlarla yakınlaşmıştır. Belli ki alışmışlardır bu yeni şehre. Ama bazı şeyler hâlâ aynıdır. Baba hâlen borçludur, üstelik gece kulüplerine gidip oradaki kadınlarla para yeme gibi yeni adetler edinmiştir. Bu anne için çok ağırdır. Bazı geceler eve gelmeyen kocasını bekliyordur. Yine kocasının gelmediği bir gün tentürdiyot içmiştir. Bu intihar, aslında yabancı bir yerde kendini yalnız hisseden bir kadının çaresizliğidir. İntihardan sağ kurtulan anne için göç edilen bu yeni şehir cehennem gibidir. Borçlar katlanarak çoğalmaktadır ve ülke dar bir boğazın içindedir.

“Gaz, tuz, şeker, çimento yoktu. Dükkânların önünde insan kuyrukları vardı, bir sürü gazete kapatılmıştı, insanlar iktidardaki Demokrat Parti’ye artık ağızlarını açamıyorlardı” (s. 170).

Ülkedeki dar boğaz, babanın az da olsa kazandığı paraları gece kulübünde yemesi sonucunda ailenin maddiyatını tamamen çökertmiştir. Tek çareleri yine taşınmaktır.

Ben sekizinci sınıfa giderken yokuş sokaktaki ahşap evimizden taşınmak zorunda kaldık. Babam, “Kirayı artık ödeyemeyiz,” dedi. Sokağın sonunda üç katlı taştan bir ev vardı. Evin sahibesi bizi birkaç ay bodrum katında kirasız tutturmak istiyordu; çünkü babam onun evini tamir edecekti (s. 181).

Yaşam şartları aile için çok zorlaşmıştır. Babanın para kazanırken aldığı modern divanlar, koltuklar ve halılar satılmıştır. Artık yalnızca yatakları ve bir tane masaları kalmıştır. Baba, yeni adetlerine kumarı da eklemiştir. Pokerle kazanabildiği birkaç kuruşla ailesini geçindirmeye çalışmaktadır. Bu arada zaman hızla geçmiştir. Anlatıcı, kardeşleri büyümüştür. Anlatıcı ilk aşkını bile yaşamıştır. Akıp giden hayatın içinde var olmaya çalışırken, hayat aile için yeni sürprizler hazırlamıştır. Hayat, aile için yeni bir rota çizmiştir.

“Bu babamdı. Ayakları bizimkiler gibi toprağın yarım metre üzerindeydi. Ellerini çırpı ve “Ankara’ya hoş geldiniz,” dedi” (s. 191).

Aile, önceleri Ankara’da bozkır olarak adlandırılan bir bölgesinde yaşamaya başlamıştır. Anlatıcı ve kardeşleri için bu yeni yerde yaşadıkları en zor anlar, büyüüp kimliklerini kazandıkları Bursa’yı çok özlediklerini fark ettikleri zaman ağladıkları zamanlardır.

Annesinin babasının Ankara'ya gelip, onlara maddi olarak yardım etmesiyle birlikte Ankara'nın merkezine, Anıtkabir Caddesine taşınmışlardır. Maddi sıkıntılarının iyice arttığı ailenin kirasını dahi yardımsever komşuları vermektedir. Babanın Ağrı'da iş bulması, ailenin umutlarını biraz daha yeşertmiştir. Anlatıcı, genç bir kız olmuştur ve annesi onu kendilerini kurtarmak için daktilo kursuna göndermiştir. O sırada, aile için yeni bir gelişme yaşanmıştır. Babanın İstanbul'dan tanıdığı eski bir dostu onlara yardım edeceğini söylemiştir. Böylece aile, ilk göç ettikleri yere İstanbul'a geri dönmüştür.

Göç, aile için bir ritüele dönüşmüştür. Daha iyi bir yaşam uğruna Anadolu'dan İstanbul'a göç eden aile için şartlar iyi gitmemiştir. İstanbul'dan Bursa'ya, oradan Ankara'ya ve nihayetinde tekrar İstanbul'a göç edilen bu serüvende, aile şehirli olmak ile Anadolu olmak arasında gidip gelmiştir. Eser, yine bir göç hikâyesiyle sonlanmıştır. Bu sefer, gidilen yer çok uzaklardadır. Anlatıcı, ailesini İstanbul'da bırakıp çok uzaklara Almanya'ya gitmiştir.

Sonuç

Her iki eserde de daha iyi bir yaşam uğruna başka yerleri kendilerine vatan edinen insanlar konu edinilmiştir.

Berci Kristin Çöp Masalı'nda Anadolu'dan İstanbul'un varoş bölgesine göç eden, yüz kusur haneli bir mahalle vardır. Umutsuzluklarının her kırıldığında hayata umutla sarılan mahalle, kendilerine dışarıdan bir set çekmişlerdir. Şehre açılmamış, şehirliymiş gibi olmamışlardır. Kendi inanışları içerisinde Anadolu'nun kendisi olmaya devam etmişlerdir.

Hayat Bir Kervansaray'da ise, Anadolu'dan İstanbul'a göç eden bir aile vardır. Aileden Anadolu motifleri taşıyan tek kişi ninedir. Baba ve annenin şehir yaşamına ait olma azimleri, zamanla şehrin yozlaşmış yapısına ayak uyduran, birbirinden uzaklaşan, uzaklaştıkça çaresizleşen bir aile olmalarına sebep olur. Şehir; zordur, yıpratıcıdır. Aile, şehrin dişli çarkları arasında yitip gider. Çarkların rüzgârında Bursa'ya, Ankara'ya tekrar İstanbul'a ve en son olarak Almanya'ya savrulur.

Her iki eserde de okura devrim öncesi yaşanan siyasal gelişmeler anlatılmaktadır. Kıtlık vardır. Ekmek, aslanın ağzındadır. Yoksulluk kol gezmektedir. Göç; açlıktır, sefalettir, işsizliktir; fakat aynı zamanda tutkudur, hırstır, umuttur. Göç, iki kültür arasında sıkışıp kalan insanların öyküsüdür. Bu insanlar, aynı yerde hem şehirli hem köylü olan, zamanla hiçbir yere ait olamayan insanlardır. Geride bıraktığı yere uzak, yerleştiği yere yabancısıdır. Göç, her şeyi uzak olmaktır.

Kaynaklar

- Balcıoğlu, İ. (2007). *Sosyal ve Psikolojik Açıdan Göç*. İstanbul: Elit Kültür Yayınları
- Bilopavlovic, L. (2008). *Literarische Strömungen in der deutschen Prosa der Jahrtausendwende*. Grin Verlag
- Cengiz, S. (2010). "Göç, Kimlik ve Edebiyat", *Zeitschrift für die Welt der Türken*, Vol. 2, No. 3, s.185-193.
- Chambers, I. (1995). *Göç, Kültür, Kimlik*, (Çev. İsmail Türkmen-Mehmet Beşikçi), 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Çonoglu, S. (2008). "Kültürün Merkezi İstanbul'dan Ekonomik Sosyal Çatışmanın Merkezi İstanbul'a Kültürel Bir Başkentten Gecekondu Şehrine Geçiş", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 11, S. 19, s.138-159.
- Demiral, S. (1998). "Kumru'nun Göçü", (Turkische Gemeinde in Hamburg und Umgebung e. V.-Hamburg ve çevresi Türk Toplumunu) XVI. Uluslar arası Kıbatek Edebiyat Sempozyumu Kültür ve Edebiyatta Göç ve Göçmenlik, 4-8 Mayıs, Hamburg-Almanya, Yayına Hazırlayan: Metin Turan, Ankara: Başkent Klişe ve Matbaacılık
- Hoff, K. (2008). *Literatur der Migration - Migration der Literatur*, Peter Lang Verlag GmbH, Frankfurt am Main
- Karaca, B. (1998). "Göç Olgusu ve Edebiyat",(Turkische Gemeinde in Hamburg und Umgebung e. V.-Hamburg ve çevresi Türk Toplumunu) XVI. Uluslar arası Kıbatek Edebiyat Sempozyumu Kültür ve Edebiyatta Göç ve Göçmenlik, 4-8 Mayıs, Hamburg-Almanya, Yayına Hazırlayan: Metin Turan, Ankara: Başkent Klişe ve Matbaacılık
- Karpat, K. H. (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914):Demografik ve Sosyal Özellikleri* (Çev. Bahar Tırnakçı). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Tarih Vakfı Yayını
- Karpat, K. H. (2003).*Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*, (çev. Abdülkerim Sönmez). Ankara: İmge Kitabevi
- Keleş, R. (1975). *Kentleşme Politikası*. İstanbul: İmge Kitabevi
- Kıray (Belik), M. (2003). *Kentleşme Yazıları*, İstanbul: Bağlam Yayınları içinde; Gümeli, T. (2006). *Orhan Kemal'in Gurbet Kuşları Ve Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm Romanlarında Köyden Kente Göç Ve Yoksulluk*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yedi Tepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Kongar, E. (1992). *21. Yüzyılda Dünya: Türkiye ve Kamuoyu*. İstanbul: Simavi Yayınları içinde; Gümeli, T. (2006). *Orhan Kemal'in Gurbet Kuşları Ve Latife Tekin'in Sevgili Arsız*

- Ölüm Romanlarında Köyden Kente Göç Ve Yoksulluk*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yedi Tepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Merk, A. (2011). *Migrantenliteratur": Konstruktion der Rezeption - Rezeption der Konstruktion. Am Beispiel einer empirischen Studie zum Rezeptionsverhalten von Studierenden*, Grin Verlag
- Okay, O. (2011). "Yeni Türk Edebiyatında İstanbul", *Edebiyat ve Edebi Eser Üzerine*, İstanbul: Dergâh Yayınları, s.137-143.
- Özdamar. E. S. (2007) *Hayat Bir Kervansaray İki Kapısı Var Birinden Girdim Birinden Çıktım*. İstanbul: Varlık Yayınları A.Ş.
- Şenyapılı, Ö. (1983). "Türk Yazınında Kırdan Kente Göç Olgusu". *Yazko Edebiyat*, S: 32, s. 74-87.
- Tekin, L. (1985). *Berci Kristin Çöp Masalları*. İstanbul: Adam Yayınları
- Topçuoğlu, Z. (2007). *Alfred Döblin'in "Berlin Alexander Meydanı" Ve Zeyyat Selimoğlu'nun "Deprem" Adlı Romanlarında Büyükşehir İmgesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum
- Turan, M. (1998). "Göç ve Göçmenlik Etkisinde Türk Edebiyatı", (Turkische Gemeinde in Hamburg und Umgebung e. V.-Hamburg ve çevresi Türk Toplumu) XVI. Uluslar arası Kıbatek Edebiyat Sempozyumu Kültür ve Edebiyatta Göç ve Göçmenlik, 4-8 Mayıs, Hamburg-Almanya, Yayına Hazırlayan: Metin Turan, Ankara: Başkent Klişe ve Matbaacılık
- Uluç, G. ve Soydan, M. (2009). Güneşe Yolculuk ve Berlin İn Berlin Filmlerinde İki Eksen, İki Dil Oyunu, Tek Olgu: Göç. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 26, s. 181-198.
- Yalçın; A. (1984). Türk Romanında Şehirleşme. *Töre*, S. 154, s. 31-35.